

O „POKRETAČIMA” I „SUDIONICIMA” U POVIJESTI HRVATSKOGA JEZIKOSLOVLJA

Branka Tafra

PRINOSI POVIJESTI HRVATSKOGA JEZIKOSLOVLJA

Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

Knjiga Branke Tafre *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja* donosi izbor iz opusa znanstvenice koja je, osim istraživanju povijesti hrvatskoga jezika, dala značajan doprinos hrvatskoj leksikologiji, teoriji leksikografije te morfologiji. Već i letimičan pogled na dostupnu bibliografiju autorice otkriva da je broj njezinih radova o temama iz povijesti hrvatskoga jezikoslovlja golem te da je posrijedi selekcija. Isti taj pogled zaustavit će se i na činjenici da je autorica 2012. godine imala još jednu publikaciju iznimne važnosti. Priredila je pretisak *Slovnice* Vjekoslava Babukića iz 1836. godine, u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te Grada Požege.

Jedan je kriterij odabira radova za *Prinose povijesti hrvatskoga jezikoslovlja* zasigurno, kao što primjećuje recenzentica prof. dr. Diana Stolac, onaj kvalitativni. Riječ je o radovima koji su, iako dobrim dijelom objavljavani u zbornicima znanstvenih skupova, iznimne znanstvene širine te kvalitativno značajno nadilaze razinu „zborničkih” radova. Drugi je kriterij bila teža dostupnost nekih radova. Distribucija zborničkih izdanja, osobito onih starijih, ne može se mjeriti s pokrivenošću koju imaju časopisi. Rezultat je svega zaokružena cjelina, referentno djelo koje pokazuje s kolikom se tematskom heterogenosti ukoštac mora hvatati istraživač

povijesti jezika želi li obuhvatiti totalitet dinamike jezične mijene, ali i djelo koje predstavlja svjedočanstvo, ili barem naznaku o tome koliko je doista moguće napraviti tijekom četrdesetogodišnje istraživačke karijere jedne jedine osobe.

Knjiga je podijeljena na dvije velike cjeline. Prva cjelina, „Jezikoslovni graditelji” (str. 13–288) sastoji se od 20 radova, a druga, „Povijesna jezikoslovna propitivanja” (str. 289–429), od 11 radova. Od ukupno trideset i jednog rada, četiri su nastala u suautorstvu s Petrom Košutar, autoričinom asistenticom na Odjela za kroatologiju Hrvatskih studija. Na samom početku knjige svojevrsan je predgovor, metatekstualna glosa „Razumijevanje prošlosti radi sadašnjosti” (str. 5–12), a iza druge cjeline nalazi se popis literature (str. 430–453), „Kazalo imena” (str. 454–465) te „Bilješka o izvorima” (str. 464–466), u kojoj su navedeni precizni bibliografski podatci o objavljenim radovima uključenima u knjigu. Autorica napominje da je tematska podjela koju je provela u knjizi arbitrarna i da se pojedini članci ne mogu jednoznačno shvatiti kao ili prinos istraživanju djela starijih jezikoslovaca ili dijakronijskom proučavanju pojedinih jezikoslovnih tema. Jedno bez drugoga, možemo dodati, ionako ne može pridonijeti razumijevanju bitnih odrednica povijesti nacionalnoga jezika.

Istraživanje povijesti jezika pomaže i pri rješavanju pitanja suvremenoga jezika, s obzirom na to da se proučavani fenomen, jezikoslovno djelo ili jezikoslovac u slučaju autoričnih istraživanja, stavlja u suodnos s cjelokupnom jezikoslovnom okolicom. Jezikoslovnom, ne jezičnom – naglašava se u knjizi. Njezina je namjera naime u prvom redu rasvijetliti ključne momente povijesti hrvatskoga jezikoslovlja. Gramatikologija, termin koji je autorica uvela u diskusiju još 1993. godine značio bi, jednostavno rečeno, proučavanje onoga kako je neki gramatičar poimao jezik i kako ga je opisao. Uvidom u njihovu „poetiku”, ako to smijemo tako nazvati, razotkrivaju se naime mnoga rješenja i za suvremene probleme, a autorica kao primjer navodi da je Šime Starčević bolje opisao kategorije zbirnosti i određenosti od mnogih kasnijih gramatičara.

Upravo su Starčević, pisac *Ričoslovice*, prve hrvatske gramatike na hrvatskome jeziku, te Vjekoslav Babukić istaknuti provodni motivi autoričina istraživačkoga rada. No, radovi objavljeni u ovoj knjizi nisu fokusirani samo na velikane hrvatskoga jezikoslovlja. U autoričinu znanstvenom interesu podjednako pravo građanstva imaju Bartol Kašić kao i primjerice njegov mnogo manje poznati suvremenik Rafael Levaković, koji je zagovarao crkvenoslavensku struju, a ne izgradnju književnog jezika na štokavskoj osnovici. Na mentalnu mapu hrvatskoga jezikoslovlja tako se smještaju i neki gotovo zaboravljeni pisci gramatičkih i pravopisnih djela. Ova knjiga tako primjerice pridonosi znanju o Marijanu Lanosoviću, slavonskom gramatičaru 18. stoljeća, ili Josipu Jurinu, autor gramatike koja je, kako autorica ističe „u povijesti hrvatskoga jezika

na rubu poznatosti”. No, koja je zapravo važnost rasvijetljavanja takvih autora za povijest jezika, uzme li se u obzir da se utjecaj u tom smislu mjeri gotovo isključivo kasnijim preuzimanjem rješenja? Kroz djela manje poznatih ili čak zaboravljenih autora, kroz njihove stavove o perspektivi pojedinačnih jezičnonormativnih rješenja te šire, o načinima nadregionalnog jezičnog povezivanja, progovara vrijeme i ozračje u kojemu su djelovali. A takvi uvidi bez obzira na „mjerljiv utjecaj” tih autora nezaobilazni su želi li se razumjeti dinamika i sociokognitivni aspekti standardizacije jezika.

U cjelini pod naslovom „Povijesna jezikoslovna propitivanja” skupljeno je 11 radova koji se bave različitim aspektima povijesti standardnoga jezika. U prvom je prilogu te cjeline predstavljeno teorijski fundirano razgraničenje hrvatskoga jezičnog entiteta od srpskog, pri čemu autorica upozorava da u prilog razgraničenju govori ne samo koncept identičnosti, nego i genetskolingvistički i sociolingvistički kriteriji. Ono što je otežalo etabliranje naziva jezika činjenica je da je njegova standardizacija doduše prolazila put kojim idu i mnogi drugi nacionalni jezici, ali se nije uvijek prepoznavao pod svojim narodnim imenom, ističe autorica u radu „Dijakronijski aspekti normiranja hrvatskoga jezika” (str. 317–335).

Jedna je od tema u ovoj cjelini i leksik. Autorica u tekstu „Povijesna načela normiranja leksika” (str. 336–350) propituje samo postojanje norme na razini leksika i prati problematiku od samih početaka hrvatske pismenosti, kada su se prevoditelji s latinskog suočavali s leksičkim prazninama i morali ih popunjavati, do suvremenog procjepa između purističkog „čišćenja”

jezika od stranih utjecaja i pretjeranog unosa anglizama. U taj kontekst spada i rad „Hrvatsko-slavenski leksikografski dodiri” (str. 351–365). Autorica ističe da su u 19. st. hrv. leksikografi nadahnuće nalazili u srodnim slavenskim jezicima, nakon čega sve više prodiru internacionalizmi, a s europskim ujedinjenjem, smatra, otvorena je daljnja perspektivu za približavanje i leksikografsku suradnju slavenskih jezika.

U radu „Dopune hrvatskoj gramatici (uz 400. obljetnicu prve hrvatske gramatike)” (str. 405–412) autorica se osvrće na manjkavosti suvremenih hrvatskih normativnih priručnika, a ističe da se mnoge mogu svesti na nekritično preuzimanje iz ranijih djela iste vrste. Česti su takozvani „vječni primjeri”, koji su u kontekstu suvremenoga hrvatskoga jezika u suprotnosti s uporabnom normom, jezičnim sustavom i/ili jezikoslovnom literaturom. Autorica u tom smislu upozorava primjerice da imeničkih deklinacijskih vrsta nema tri, nego ih je pet, uključimo li imenice nastale poimeničenjem pridjeva te nultu, onu koja u svim padežima ima nulti fleksijski morf. Između ostaloga problematizira i kategoriju određenosti pridjeva ističući da zapravo valja govoriti o dvjema sklonidbenim vrstama, ali i podjelu na gradivne i posvojne pridjeve. Također se osvrće na neke probleme kategorije roda kako je prikazana u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika.

Autorica u predgovoru naznačuje da baviti se gramatologijom znači proučavati stvari „iznutra”, pa se time na neki način

ogradila od sociolingvističke perspektive svojih istraživanja. No, autoričini radovi u potrazi za adekvatnim objasnidbenim modelima povremeno rade značajne iskorake prema društvenom okviru jezičnih fenomena, čime svakako zalaze i u domenu sociolingvistike, u kroatističkom jezikoslovlju tek u novije vrijeme nešto jače zastupljene.

Knjiga *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja* priručnik je koji se može rabiti selektivno, jer svaki rad stoji kao zasebna cjelina, no može se čitati i od prve do zadnje stranice, u totalitetu. Ako se čita na taj način, čitatelju se razotkrivaju neke bitne značajke znanstvenoga *modus operandi* autorice. Povijesnojezične teme u toj su tradiciji istraživanja smještene u širok kontekst bez kojega shvaćanje dinamike razvoja nekoga standardnog jezika nije moguće. Radovi su jasno fokusirani na detaljan prikaz i objašnjavanje presudnih trenutaka, odluka i djela. Dojmljiva je akribičnost i preciznost u argumentaciji, ali i oprez pri prezentiranju spoznaja. Posljednja riječ podnaslova druge cjeline, „propitivanje”, pretpostavljamo, nije slučajan izbor. Zaključci se donose na temelju činjenica, ne na temelju dogme, a autorica se u dvojabama snalazi stvarajući originalne interpretacijske modele ne gubeći pritom na znanstvenoj dosljednosti. Uz sve to, radovi ostavljaju odškrinuta vrata, gotovo poziv za nadogradnju i daljnje istraživanje, a takvo što nije ni samo po sebi razumljivo ni često u kontekstu humanističkih istraživanja.

Kristian Novak